

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-24>

**PANAS MYRNYI'S CREATIVE LABORATORY
(BASED ON UNFINISHED WORKS)**

**ТВОРЧА ЛАБОРАТОРІЯ ПАНАСА МИРНОГО
(НА МАТЕРІАЛІ НЕЗАВЕРШЕНИХ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ)**

Matvieieva O. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Researcher Department of Ukrainian
Literature History
Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Матвєєва О. О.

*кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу
класичної української літератури,
Інститут літератури імені
Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Незавершені прозові твори видатного письменника XIX ст. Панаса Мирного – явище малодосліджене в українському літературознавстві. Цікаві спостереження над цим матеріалом, готуючи до видання семитомне зібрання творів письменника, зробив М. Сиваченко: «серед матеріалів важливий історико-літературний інтерес становить незавершена проза Панаса Мирного, яка містить багато цікавих задумів» [3, с. 313]. Як вважає дослідник, ґрунтовне вивчення незавершених творів «розширить уявлення дослідника про Мирного – прозаїка, драматурга, перекладача, покаже його в новому освітленні, дозволить краще пізнати його художню спадщину, осмислити ті причини, що зашкодили письменникові вповні виявити свої творчі сили, довести до остаточного завершення багато починань» [3, с. 214]. Спорадично до аналізу незакінчених творів Мирного звертався також Л. Ушкалов у студії «Реалізм: це есхатологія» [4].

Значний корпус текстів Панаса Мирного становлять незавершені перші письменницькі спроби великих епічних полотен, незакінчені оповідання, плани нездійснених творчих задумів та багато ін. Зокрема йдеться про оповідання «Ганнуся», «Жидівка», «Палійка», «Народолубець»; незавершені великі епічні полотна, такі як трилогія «Родина Бородаїв» (розділи «Пасічник», «Яків Бородай», «Замщище», «Визвол») – «Головиха» – «Учителька»; «Сколихнув» («Вечорниці», «Рід»); частини «Струс», «Карло Карлович»; «Халамидник» (розділи «Лежень», «Каша», «Секта», «Не сподівався»); повісті «За водою»

(«Злодій», «Що за хороше...»), «Голодна воля», «Палій», твори з умовними назвами «Хома Боровик», «Міщани», «У тюрмі» та ін. Також 5 оповідань із циклу «Як ведеться, так і живеться», друга частина твору «Пригода з Кобзарем» та ін.

У щоденникових записах 1970-х рр. Мирний осмислює причини, які передусім і визначили таку ситуацію в творчій діяльності: «У мене нетерплячий норів; мені коли б сьогодні почав, сьогодні й скінчив, а так це можна тільки накинути очерки одні... Скільки вже в мене є початого, та не покінченого! Так і валяється до слухного часу, а коли-то той час прийде, хто його знає? Треба мені сперш усього з розказів почати – невеличкі їх писати, а потім і за більше взятись» [2, с. 322]. Слід зазначити, що письменник був надзвичайно вимогливим до своїх художніх праць, критично ставився до творів, які проходили тривалий процес редагування й шліфування. Попри такий підхід, не слід забувати про інший важливий чинник – чиновницьку службу, яка забирала багато часу, часто ускладнювала й унеможлилювала реалізацію творчих намірів: «Мене від самого різдва і досі душать казенною роботою та ще й будуть душити до самісінького палкого літа, так що я і досі не довів до кінця своєї «Повії» і коли доведу – не знаю» [2, с. 19]. Відтак перспективним постає необхідність дослідження незавершених прозових фрагментів як цілісних творів (хай і художньо не таких досконалих), осмислення їх тематичної парадигми і жанрових особливостей, що особливо важливо для розуміння творчої еволюції Мирного, становлення його як письменника-реаліста. Позаяк ідеї, теми, образи, актуалізовані письменником в незавершеній прозові, згодом проєктуються на твори більш пізнього періоду.

Так, оповідання «Палійка» – одне з найперших оповідань, репрезентативне з точки зору формування Мирного як письменника, якого цікавили соціальні проблеми. Однак у творі помітна штучна розв'язка, переважаність натуралістичними сценами (портретні характеристики хворого віспою, з пухирями, тіла дівчини Солохи – каліки з дитинства; сцена падіння її батька в киплячий казан на салогоні та ін.). Прикметно, що вже в цьому оповіданні Мирний актуалізує наскрізний у його творчості образ «недотепної» людини (інакше – «телепня»), який ототожнюється з праведником, чесною й працюючою людиною. Такою «недотепною» й невинною постає Солоха, яка зростала соціально дезадаптованою, в ізоляції, бо люди її цуралися через потворну зовнішність («виростала як звіря, а не як людина», «не як людина росла, а як собака»). Згодом образ «недотепи» був

художньо реалізований і в інших творах «Жидівка» (самогубця Лія), «Лихий попутав» (покритка Варка), «Лихі люди» (Петро Телепень, Жук), «П'яниця» (чиновник Іван Микитович), «Повія» (Христя) та ін. До того ж, в цьому оповіданні Мирний актуалізував засадничу в його творчості проблему опозиції села й міста як «свого»/«чужого» середовища («Згуба», «Лихий попутав», «Подоріжжя...», «Міщани», «Повія», «Хома Боровик»). Слід згадати, як скалічена дівчина сумує за селом, а образ міста постає перед нею як осередок зла, справжнє «страховище з багатьма головами», що діалогізує з образом міста як жахливого «спрута» в оповіданні «Народолобець».

Незавершене оповідання «Народолобець» сюжетно ймовірно було своєрідним підготовчим етапом до написання повісті «Лихі люди», бо ці твори кореспондують між собою. Дослідження оповідання постає перспективним з точки зору з'ясування літературно-естетичних поглядів Мирного, світоглядних доктрин, під впливом яких він формувався. Л. Ушкалов стверджував, що для Мирного багато важив позитивізм, а у його міркуваннях можна помітити ідеї «соціал-дарвінізму» [4, с. 118]. У цьому контексті герої твору «Народолобець» (історики, критики-реалісти, пристосуванці) позиціонують Міля, Бокля, Дарвіна як представників справжньої науки. Варто лише згадати слова головного героя Петра Шатає-Мотая, котрий постає прибічником Дарвінової теорії «боротьби за життя»: «Така-то боротьба за життя! Слава Дарвіну, що він зірвав з наших очей романтичну пов'язку і вказав на прямий шлях – души, а то тебе задущать!» [1, с. 102]. При цьому релігія, мораль, духовні почуття кваліфікуються як метафізична декорація, котра прикриває біологічну боротьбу індивідів за існування.

Магістральний дослідницький сюжет може бути пов'язаний з незавершеними великими епічними полотнами. За задумом Мирного прозові твори «Сколихнув», «Родина Бородаїв» – «Головиха» – «Учителька» мали бути присвячені зображенню життя й діяльності української інтелігенції, а також проблемі жіночої емансипації. У фрагменті «Сколихнув» засадничою для Мирного постає тема жіночої недолі, одна з «вічних» тем письменника (як і тема жінки-боски), до якої він постійно звертався. Письменник прагнув втілити образ знедоленої, безправної, жінки, який виявився ресурсним і еволюціонував в його творчості (слід згадати твори «Лихий попутав», цикл «Як ведеться, так і живеться», «Повія» та ін.). Так, головні героїні Орися і Варя та їх подруга Галя на вечорницях висловлюють різні погляди на інститут шлюбу, стосунки між чоловіком та дружиною: Варя («жінка старша

буде від чоловіка»), Оріся («годити чоловікові»), Галя («обоє рівні»). Письменник актуалізує підневільне й безправне становище жінки в тогочасному суспільстві (слід згадати слова Варі «І чому я не вродилася хлопчиком» або її намір піти в москалі й нещадно знищувати всіх, хто кривдить жінок). У цьому ж розділі Мирний вводить образ інтелігента Загірного, який обґрунтовує програму боротьби за визволення жіноцтва, надання їм більших прав, зокрема права на спільну освіту для хлопців та дівчат, професійну самореалізацію жінок (вчителювання). Загалом такі ж ідеї автор висловлював і в діаріуші, в якому актуалізував ідею рівноправності жінок, їхньої емансипації, визначив право на освіту й професійну діяльність. Прикметно, що в автографі «Учителька» Мирний зображує новий тип жінки – освічену представницю із середовища інтелігенції, вчительку Олександрю Погрібну, яка обрала альтернативний шлях – професійну самореалізацію, самоосвіту, працю на користь колективу, попри будь-які обставини чи опір противників.

Окрім того, у незавершених творах Мирний актуалізував засадничу тему «пропащої сили», осмисливши життя «людей дна», представників «городянського» типу – халамидників-перевертнів («Халамидник»; згодом цей образ художньо втілює у відомих творах «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», «Лихий попутав», «Українофіл»). Висвітлюючи тему складного життя і боротьби селян в часи кріпацтва та післяреформенний період, письменник багато уваги приділяє гайдамацькому рухові, образів народних месників, що свідчить про зацікавлення фольклорними джерелами («Голодна воля», «Струс. Карло Карлович», «Пригода з Кобзарем», «Палій», «Родина Бородаїв»). Також письменник розробляв у творчості теми мистецтва («Хома Боровик»), релігії («Жидівка»), зображував життя чиновників («Ганнуся») й міщанства та ремісників 1860–1870 рр. («Міщани»), художньо осмислював революційні події 1905 року («У тюрмі») та ін.

Отже, незавершені прозові твори Мирного становлять інтерес для дослідників як за своєю тематикою, так і художніми особливостями, позаяк значно розширюють уявлення про обсяг, проблемно-тематичні рівні, ідейний зміст творчості письменника. Ці фрагменти постають своєрідною творчою майстернею Мирного, репрезентують його зацікавлення й творчі наміри, світоглядні орієнтири та художні пошуки в період, коли він лише приступав до написання своїх відомих творів. Відтак подальше дослідження незавершеної прози письменника дозволить не лише ознайомитися з його творчою лабораторією, а й допоможе простежити шлях удосконалення художньої майстерності видатного прозаїка XIX ст.

Література:

1. Панас Мирний. Незавершена проза. Том четвертий. К. : Наукова думка, 1970. 517 с.
2. Панас Мирний. Незавершена проза. Том п'ятий. К. : Наукова думка, 1970. 428 с.
3. Панас Мирний. Поезія. Публіцистика. Епістолярій. Том сьомий. К. : Наукова думка, 1971. 663 с.
4. Сиваченко М. Є. Над текстами українських письменників. К. : Наукова думка, 1985. С. 212–229.
5. Ушкалов Л. В. Реалізм – це есхатологія: Панас Мирний. Харків : Майдан, 2012. 184 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-25>

**THE MORAL AND ETHICAL FOUNDATIONS
OF VERKHOVYNA'S BELIEFS IN THE NOVEL
"THE CREAK OF THE CRADLE" BY IVAN CHENDEY**

**МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКОНАНЬ ВЕРХОВИНЦІВ
У РОМАНІ «СКРИП КОЛИСКИ» ІАНА ЧЕНДЕЯ**

Mykhailenko V. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Department
of Foreign Literature
and Fundamentals of Rhetoric
CHET "Vinnytsia Humanities
Pedagogical College"
Vinnytsia, Ukraine*

Михайленко В. В.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
зарубіжної літератури
та основ риторики
КЗВО «Вінницький гуманітарно-
педагогічний коледж»
м. Вінниця, Україна*

Творчість І. Чендея можна назвати літописом закарпатської історії ХХ століття. У творчості наратора яскраво відтворено гноблення, матеріальні нестатки, духовне пригнічення, утиски прав і свобод верховинців угорцями за часів Австро-Угорщини й Угорщини.

Варто зазначити, що роман «Скрип колиски» (1989) певною мірою зосереджений на тактиці критики окремих недоліків, серед яких найважливіший – пияцтво, алкоголізм, але ж держава, комуністична партія теж борються з цим злом, видаючи різноманітні «антиалкогольні» укази, розпорядження, настанови. Можна сказати, що роман,